

УДК 398.332.12(091)

Оксана Курчій,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки
і методики технологічної та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»
Катерина Яценко,
студентка 5 курсу
технологічного факультету
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПИСАНКАРСТВА У ДОСЛІДЖЕННЯХ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті висвітлено поняття писанкарства; визначено актуальні питання виховання любові до рідного краю та народних традицій і докладно розглянуто історичні аспекти розвитку писанкарства в Україні; значної уваги приділено особливостям писанкарства у різних регіонах країни; зазначено періоди розвитку писанкарства в Україні; досліджено та проаналізовано перші літературні видання, присвячені писанкарству як національному декоративно-ужитковому мистецтву.

Ключові слова: писанкарство, дослідження, історичний аспект, національні традиції.

В статье раскрыто понятие писанкарства; определены актуальные вопросы воспитания любви к родному краю, народным традициям и подробно рассмотрены исторические аспекты развития писанкарства в Украине, значительное внимание уделено особенностям писанкарства в разных регионах страны; отмечены периоды развития писанкарства в Украине; исследованы и проанализированы первые литературные издания, посвященные росписи как национальному декоративно-художественному искусству.

Ключевые слова: писанки, исследование, исторический аспект, национальные традиции.

The conception of the painted Easter eggs is shown in the article; the authors are determine the questions of the present interest of the education of the live to the motherland and national traditions; in the article are examined historical aspects appearance and development of the painted Easter eggs in the Ukraine; pay a lot of attention to special aspects of the painted Easter eggs in the different regions of the Ukraine; the periods of the develop of the painted Easter eggs in the Ukraine are marked; the books witch were devoted to painted Easter eggs as national decoration art were investigated.

Key words: painted Easter eggs, investigation, historical aspect, national traditions.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві проблема виховання всебічно розвиненої особистості, збереження національних українських традицій підкреслює велике значення народного декоративно-прикладного мистецтва, яке є органічною складовою національної культури, що базується на етнічній специфіці. Сьогодні зростаючому поколінню слід не тільки розвиватися розумово, але й оволодівати цілісною національною культурою, духовністю та багатограним надбанням українського народу. Отже, у наш час великого значення набуває дослідження історії виникнення та розвитку писанкарства, яке є невичерпною скарбницею національної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історію виникнення, становлення та розвитку писанкарства висвітлювали у своїх працях вітчизняні науковці, педагоги й дослідники: Є. Антонович, О. Білоус, О. Воропай, Л. Вудвуд, Р. Захарчук-Чугай, В. Кравченко, П. Литвинова, В. Манько, О. Пчілка, М. Станкевич, З. Сташук, В. Степанко, М. Сумцов, В. Титаренко та ін.

На сторінках педагогічної періодичної преси цю тему розглядали дослідники, педагоги: С. Борисова, Г. Вережак, О. Ветухов, І. Зяткіна, І. Ніколаєвський, Я. Ломницький, Н. Лосина, І. Савчук, С. Стадник, В. Ткаченко та ін. Багаж наукових знань даних авторів створює базу для подальших досліджень, які є актуальними для нашого часу.

Мета статті: визначення історії розвитку писанкарства у дослідженнях сучасних педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим центром зародження писанкарства є Україна. Невичерпність та краса українських писанок завжди заворожувала й надихала до творчості прихильників декоративно-прикладного мистецтва. І. Савчук у своїй публікації «Писанка – невичерпне джерело творчого натхнення», порівнює українську писанку з символом Життя та Великодньої радості. Авторка зазначає, що руки творців споконвіків вкладають у це мистецтво свою душу, вміння, доводять до вершин вдосконалення різноманіття ліній і орнаментів, зображуючи у фарбах усю колоритність життя» [5, с. 30].

Писанкарство – один із найдавніших видів народного декоративно-прикладного мистецтва, в якому яскраво відобразились усі сторони життя народу – історія, ужитковість, звичаї, вірування, естетичні уявлення, поетичне бачення, мрії про довершеність життя. Так, В. Титаренко відзначає, що «писанка – це символ України, душа українського народу, праматір народного декоративно-прикладного мистецтва. Це шедеври мініатюрного живопису, в яких український народ виявив свій мистецький геній, свою здатність до творчого мислення, художнього узагальнення навколишнього світу» [6, с. 353].

Інший дослідник, Я. Ломницький у своїй статті «Формотворення та оздоблення дерев'яної писанки» відзначає, що українські писанки – це

шедеври мініатюрного живопису, в яких народ виявив свій мистецький геній, свою здатність до творчого мислення, художнього узагальнення навколишнього світу. В них вкладена життєва мудрість, розуміння краси, щедрість художнього обдарування, безпосередність у сприйнятті чарівної української природи [4, с. 9].

Отже, аналіз літературних джерел доводить, що писанка – один із стародавніших видів декоративного-прикладного мистецтва. Наші пращури вірили, що писанка – це символ сонця, віри та Батьківщини.

Ряд авторів Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич щодо визначення поняття писанкарства говорять, що розписування яєць – це вид декоративно-прикладного мистецтва, поширений у слов'ян та інших народів. Розпис писанок має стародавні язичницькі коріння, характеризується вишуканими і символічними орнаментальними мотивами – геометричними, рослинними, антропоморфними, які чітко й злагоджено підпорядковуються сферичній формі яйця. Тому писанку справедливо називають твором-мініатюрою, іноді це унікальний шедевр народного мистецтва [1, с. 102].

Інший дослідник Л. Вудвуд [2, с. 15] вважає що, українська писанка – символ Великодня – найунікальніший витвір української матеріальної культури. На думку автора, писанка – це зразок дуже давнього символічного письма наших предків. Жодна рисочка або хрестик якої не вживалися довільно, не кажучи про символіку кольорів.

Перший розквіт мистецтва писанки припадає на 1 тисячоліття перед Христом і тісно пов'язаний з релігійними ідеями культу предків і сонячно – солярного культу [2, с. 15]. Християнство дало новий початок розвитку українських традицій, в тому числі і писанкарства. Тоді на яйці знаходять місце такі символи: хрест – символ чотирьох сторін світу, сонце – символ Христа, триквер – символ вогню. У X–XIII ст. за часів Київської Русі, на території України розпочинається розквіт писанкарства.

У своїй праці відомий український вчений В. Титаренко доводить, що традиція оздоблення звичайних курячих яєць сягає глибокої давнини й недовготривалість цих виробів унеможливила наступним поколінням милуватися експонатами праісторичної доби. Так, «до наших днів дійшов лише один зразок. За свідченням фахівців його виготовили ще у X-му столітті. Отже, ще тисячу років тому у Києві працював ремісничий цех, який репродукував українські писанки з глини, що експортувалися в інші країни світу» [6, с. 352].

Свідчення в історії писанкарства доводять, що від XI–XIII ст. археологи під час розкопок знаходили керамічні писанки. Вони дуже часто зустрічалися у Київській Русі. Техніка пастилаж використовувалася для оздоблення керамічних писанок. При виготовленні писанок потрібна була також й глиняна ллячка (трубчастий інструмент для розпису кераміки).

У часи татаро-монгольського навалу припиняється діяльність

ремісничого цеху та починається розподіл традицій мистецтва за регіонами. І тоді виникає вперше згадка про поділ писанкарства за регіонами, але активного розквіту не відзначено.

Вже з другою половиною XIX – початком XX ст. писанки розрізняють за характерними ознаками певного регіону України та способом їх оздоблення.

Час відродження українських традицій припадає на кінець XIX ст. У цей період і виникає велика зацікавленість писанкарством. Видатні вчені, письменники, науковці розуміють проблему зникнення свідчень про розвиток культури свого народу й починають активно збирати і охороняти раніше здобуті відомості.

У кінці XIX – початку XX ст. розпочинається робота із збирання приватних і земських колекцій писанок, друкуються їх описи, рецепти фарбування, технологія виготовлення. Щодо означеного часу у роботах Ф. Вовка, М. Драгоманова, С. Кульжинського, Н. Литвинової, О. Пчілки, М. Сумцова, В. Чубинського, В. Щербаківського вивчається орнаментика, виявляється народна термінологія мотивів і композицій, регіональні, художні особливості, побутування у контексті свята та обряду, розшифровуються писанкові символи [6, с. 354].

У 1878 році Пелагея Литвинова видала першу книгу про писанки, у якій авторка докладно розглянула та описала писанки Глухова та Чернігова. Активна робота щодо вивчення розвитку писанкарства тривала й у 1879 році Оленою Пчілкою було видано альбом, у якому авторка проаналізувала розвиток писанкарства та визначила сутність символіки писанкарства у різних регіонах нашої країни.

Науковий діяч Микола Сумцов у 1891 році видав роботу «Писанки». Для розробки своєї роботи він досліджував залишки знайдених писанок, а деякі навіть було замовлено на повторне виготовлення майстриням писанкарства.

Розвиток вивчення писанкарства тривав і далі. В 1902 році викладач Харківського університету О. Ветухов, готуючись до проведення в Харкові XII археологічного з'їзду, провів велике дослідження, яке представив у своїй роботі «Про писанки». Згаданий раніше Микола Сумцов, детально описує тему писанок у праці «Слобожани», яка вийшла у 1918 році.

З літературних джерел щодо питання розвитку писанкарства в нашій країні відомо, що у 20–30 роки XX століття писанка була під заборонаю й майже у всіх регіонах України припинилося виготовлення писанок, за винятком Карпатських сіл. Але, вже у 60-ті роки XX століття спостерігається поживлення інтересу до культурної спадщини та відновлюється мистецтво писанкарства. Проте воно не сягало далі Прикарпаття й на інших теренах України відновлювалося дуже повільно, оскільки відроджувати забуте дуже важко. У 70-ті роки писанка знову з'являється на виставках, та приватних колекціях. У цей час відновилося

виготовлення писанок із дерева, відоме ще у XVIII–XIX ст.

У 80-ті роки відбувається збагачення символіки писанок справжніми художниками, такими як: К. І. Кракадим (Коломия), О. І. Никорах, О. О. Приведа (Львів) та ін. Тоді у місті Коломиї було створено один з найширших музеїв писанкарства. Львівський музей етнографії та художніх промислів України – хвалиться своєю колекцією писанок, їх кількість становить понад 11 000 із 20 регіонів України.

Широкого аспекту набули українські писанки в країнах ближнього та дальнього зарубіжжя. Наприклад, українську писанку представлено: в колишньому музеї етнографії народів радянського союзу у Санкт-Петербурзі, у Лондонському королівському музеї, а також в музеях Праги та Кракова тощо.

Досліджуючи етнографічну історію виникнення та розвитку писанки, вчені й дослідники охарактеризували 90-ті роки минулого століття новим етапом відродження писанкарства. Тоді у 1992 році відбувся Міжнародний з'їзд писанкарів, на якому було обґрунтовано основні розробки та нові техніки писанкарства. У 1999 році в Києві вийшов навчально-методичний посібник «Школа писанкарства», автори якого О. Білоус та З. Сташук розглядають особливості писанкарства різних регіонів країни.

На початку XXI ст. значної популярності набула робота В. Манько «Українська народна писанка» (2001). Писанкарство в Україні у цей період набуло великої популярності та відзначилося чималою кількістю шанувальників. У цей час варто відзначити роботи науковців (О. Грідневої, С. Дейсун, Т. Дубіч, І. Клід, А. Малиніної, І. Малиніної С. Стадник, О. Стрілець та ін.) та їхні посібники з методики викладання писанкарства.

Одним із останніх видань такого плану є методичний посібник, розроблений майстринею-писанкаркою Т. Коновал із Луганщини «Писанкова абетка» (Київ, 2007) [3] – робота високого рівня, гарно ілюстрована, в якій використовуються матеріали з етнографії та історії народознавства й писанкарства зокрема. Авторка розробила плани занять для різних видів практичної діяльності дитини. Спочатку пропонується підготувати аплікації у вигляді писанок, витинанки писанок, намалювати писанки на папері й тільки потім навчати дітей розпису. За основу навчання писанкарства узятو принцип виготовлення від простих до складних орнаментальних рішень. Ще однією особливістю посібника є те, що авторка наводить у ньому розроблену нею технологію виготовлення писанки – травлення коричневих яєць. Зазвичай такі посібники готують народні майстрині-писанкарки, які мають великий досвід, зібрали чимало цікавих матеріалів щодо виготовлення писанок, у тому числі й місцеві, які інколи не вдається зафіксувати іншим дослідникам.

Отже, можна відзначити, що за географією місць видань можна відслідкувати поширення писанкарства та його існування у тому чи іншому регіоні, що також становить інтерес для етнографічної науки.

Висновки і перспективи. Таким чином, аналіз літературних джерел, публікацій у педагогічній періодичній пресі та вивчення педагогічного досвіду доводить, що писанкарство є видом декоративно-прикладного мистецтва, який походить із сивої давнини й має цікаву для сучасних людей історію виникнення, становлення та розвитку.

Аналіз використаної літератури показав нам, що писанкарство у своєму розвитку приходить декілька етапів відтворення, дослідження яких припадає на ХХ століття. Історичний аспект писанкарства найцікавіше та найпопулярніше розглядається в наші дні – у період розвиненого інформаційного суспільства, коли особливої уваги приділяється вихованню всебічно розвиненої, активної особистості, що здатна творчо мислити й зберігати та примножувати національні традиції українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
2. Вудвуд Л. Ф. Відкривай духовні острови: Українське народознавство / Л. Ф. Вудвуд; за заг. редакцією проф. А. П. Затніка. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 1998. – 144 с.
3. Коновал Т. Писанкова абетка. Навчально-методичні нотатки / Т. Коновал. – К. : Світ Успіху, 2007. – 208 с.
4. Ломницький Я. Формотворення та оздоблення дерев'яної писанки / Ярослав Ломницький // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2011. – №5. – С. 8–12.
5. Савчук І. Писанка – невичерпне джерело творчого натхнення / Ірина Савчук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – № 2. – С. 30–33.
6. Титаренко В. П. Народні промисли України : навчальний посібник. / В. П. Титаренко. – Полтава : Видавництво «Полтавський літератор», 2011. – 524 с.